

Бібліографія.

Летопись Революции. Журнал Всеукраинской Комиссии по истории Октябрьской революции и КП(б)У. № 5. Государств. Изд-во Украины, 1923, стр. 250, тираж 3000.

Нове число журналу Українського Іспарта, що вийшло вже в світ, по багатству змісту та різноманітності матеріалу мабуть буде найкращою за всі попередні книжки. Ця книжка іще раз нагадає й переконає нас, до якого ступеня Всеукраїнському Іспарту потрібний свій часопис, свій орган, який би виходив регулярно.

Потрібність для України такого органу ясна з того, що в 20 книжках «Пролетарской Революции» Московський Іспарт зібрав майже нічимний і по якості й по кількості матеріал із революційного руху на «юге России». Крім того, Москва цікавиться робітничим рухом 3—4 промислових осередків України, а багацько міст України, що відбулися на революційному рухові, залишались по-за полем зору. А до того специфічна течія революційного руху на Україні Московським Іспартом цілком ігнорується, коли для нас вони зрештою мають первокласне значіння.

Випущена книжка на $\frac{3}{4}$ має матеріал із революційного та партійного минулого на Україні, а Харкову присвячено цілих 3 статті. Перша стаття А. Балтіна (Блум) «Харьк. организация РСДРП(б) во время войны». Тема сама по собі дуже цікава, хоч би вже через те, що література про робітничий рух під час війни така бідна, що її можна вкласти в одну-другу пару статтів, та й то незначних (саме значне «Канун 17 года» Шляпнікова). Стаття, на наш погляд, дуже цікава, нажалі лише, в ній не зовсім опукло намальовано боротьбу довкола Цімервальда, а в цьому й полягає вся цікавість таких статтів.

Дві другі статті відкидають нас до 80-х рр.

Загалом треба зазначити, що наші Іспарти хитаються в питанні про те, чи можна містити в журналі «по вивченню історії Жовтневої революції і КП(б)У» статті, які торкаються далекого минулого революційного руху. Практика московського та петроградського журналів, очевидно, вирішує це питання негативно.

Ми вважаємо це помилковим. Нам лише зараз дана можливість вивчати минуле по архивах—отже передавати їх діячам журналу «Былое» нема ніякої необхідності. На Україні ж це суцього необхідно, тому що минуле ревруху ще цілком не вивчено, а для нас хіба не цікавий зв'язок цього минулого з сучасним?

З цього погляду обидві статті: Макаревського «Революционный Харьков в 1882—5 годах» та стаття Веденнева «В Харьковских революционных кружках 1882—89 г.г.» заслуговують більшої уваги. Та доба, яку вони описують, являється переломною, часом, коли народовольчество починає поступово затягати в свої організації робітників, утворює робітничі гуртки, й під впливом їх примушене поступово «оробітничувати» свої агітаційні промови, плани своєї діяльності. Особливо цікава стаття Веденнева, сучасника Ювеналія Мельнікова, члена гуртка Бекарюкова, про нього писали в своїх спогадах Перазіч і Невський. В статті багато нових даних для характеристики «великого конспіратора» й значної до цього часу невивченої постати Юв. Мельнікова. Із останніх статтів заслуговує уваги стаття А. Ріша «Из жизни Спілки». Питання, котре перший раз порушується в нашій історико-революційній літературі. До цієї теми

редакції журналу ще не раз доведеться повернутись, що ми їй і радимо. Ця «Укр. с.-д. спілка», хоч у других умовах—прототип нашої сучасної КПУ і вивчення її одна з основних задач Українського Іспарту. Діячі «Спілки» живі, хоч багато з них відійшли від революційного руху, але відновити картину руху за допомогою Меленевського, Бендзі та инш. не так уже трудно. Стаття Манілова «Із історії с.-д. движіння в Києве 80—90 г.г.» являється продовженням нарисів, друківаних в попередніх книжках. Стаття багата документальними матеріалами. Новими по змісту являються статті: Тарноградського про Поділля й Юдицького про «Бунд» у черкаському районі.

Надалі редакція мусить ще більше українізувати зміст матеріалу. Книжку видано прекрасно.

М. Равич-Черкаський.

В. Ленін. Основи марксизму (з короткою біографією К. Маркса). Ви-во «Шлях Освіти». Харків. 1923 р., прим. 3000.

В. Ленін. Карл Маркс і основи марксизму. Перекл. М. Петренко. Кооперативне Ви-во «Гарт». Харків. 1923 р., прим. 5000.

Два видавництва «Гарт» і «Шлях Освіти» одночасно накинулись на випущену Краснодарським видавництвом «Буревестник» книжку, переклали на українську мову й одночасно випустили її в світ.

Брошура ця складається з двох нерівних частин—статтів т. Леніна. Перша—коротенька біографія К. Маркса, яку написав, т. Ленін до 28 тому Енциклопедичного словника Граната, друга—«Три джерела та три складні частини марксизму»—стаття, що була вміщена в легальному більшовицькому журналі «Просвещение» за 1913 р.

Біографія К. Маркса, що має 5 сторінок, рішуче нецікава нічим, хіба лише тим, що написана т. Леніним. На 5 сторінках можна було лише виявити самі значні доби з життя та діяльності Маркса, а вже місця для коментування цих діб не залишається.

Цілоком інша справа друга стаття в цій брошурі. Тут т. Ленін висвітлює три основних риси вчення Маркса, які відрізняють його від усієї ворожої буржуазної науки. Перш за все—історичний або економічний матеріалізм. «Філософія Марксова—це закінчений філософський матеріалізм, що дав усьому людству велику зброю знання, а робітничій класі особливо». Друга основа—трудова теорія вартости. Надбавочна вартість—ось джерело збагачування буржуазії й її сила. «Капіталізм переміг на всім світі, але ця перемога єсть лише наближення перемоги праці над капіталом». Третій чинник—класова боротьба. В примітці до книжки зазначається, що пізніш у своїй праці «Держава й революція» т. Ленін писав: «Марксист лише той, хто доводить визнання боротьби класів до визнання диктатури пролетаріату».

Третя частина книжки «Виклад марксизму», котра уявляє з себе другу частину біографії К. Маркса, викладає більш широко філософське й економічне вчення Маркса.

Треба сказати, що ця книжка в сучасний мент має занадто більше значіння, як видрукований нікому невідомий матеріал, належний перові тов. Леніна, аніж як підручник, хоч би й задля елементарного вивчення предмету.

У всякому разі занадто ж ненормальне явище, що при відсутності марксівської літератури на українській мові, два українських видавництва, одне з котрих «Гарт» має в своєму складі багатько значних українських діячів літератури, не поінформували одне одного й видали разом ту ж саму книжку.

Зовні видання «Шлях Освіти» краще й обкладанкою й якістю паперу. Зате у виданні «Гарту» забагато краще переклад.

М. Равич-Черкаський.

А. Річицький. К. Маркс, його життя, діяльність і наука. Харків 1923 р. Видання «Хозйство Донбаса» 100 стор. ціна 30 коп. зол.

Доба «культурництва», що її переживає Радсоюз, поставила низку завдань і то пекучих, не терплячих жодного одволікання, і серед них видання популярної книжки масовки є найактуальнішою справою. Жага за знанням, потяг до учеби охопив нечувано широкі маси трудящих. Це накладає на радянське суспільство великий обов'язок дати певний напрям цьому пориву. Складна економічна обстановка вимагає від нас особливої уваги до кожного нашого кроку в галузі культурного будівництва. Кожна брошурка, що йде до рук масового читача повинна пильно проглядатись що до свого змісту й форми. повинна бути апробованою.

Так ми підходили до брошури А. Річицького «К. Маркс...» що, як каже сам автор, призначається для «широкого читача». Потреба в такій брошурі величезна. На всьому обшарі Радспілки, України зокрема, гдаємо ні однієї установи так урядової, як освітньої немає, що не мала б портрета К. Маркса. Тим часом про К. Маркса часто-густо не знає навіть сільський інтелігент учитель. Політ-перевірка учительства це підтвердила; занотовано випадки, коли учителі на запитання хто такий К. Маркс—давали такі відповіді—«відповідальний робітник у Москві, а хто саме не згадаю». Отже сам факт видання популярної брошури про К. Маркса слід вітати, тим паче, що автор цілком упорався з темою.

Підход до теми А. Річицький вибрав дуже вдало. Масовий читач потребує саме такого підходу. В процесі читання у читача «лік», «ікона» отої «карли марли», що бачить він на стіні у Сельбуді чи в школі, поволі стане живою плоттю, постають великого борця революціонера.

Часто вже й більш підготований, грамотний читач, начувшись про «трудність» читання «Маркса» в оригіналі, познайомившись по тих уривках, що їх так багато і вдало приводить А. Річицький у своїй брошурі, сміливіше візьметься за оті страшні фоліянти «Капіталу». Позитивним моментом брошури є й ті порівняння, що їх проводить автор з історії революційного руху в б Росії, це знов же наближає тему до читача.

До хиб слід віднести такі непотрібні красоти стилю, як вживання чужих слів та висловів—*status quo* (стор. 15) або *puer говnistus sed malitiosus* і т. инш. До них же зараховуємо й такі, ми б сказали, вульгаризми, як «Паризька комуна упала й розбилась» (!) і т. инш., але це дрібні, редакційні хоби, що їх легко виправити.

Брошура розбита на відділи, а саме: Передмова, 1) Молоді роки, 2) Вироблення нового світогляду, 3) Революція 1848—1849 р., 4) Часи реакції, 5) Робота в інтернаціоналі, 6) «Громадянин світу», 7) Маркс в особистому житті, 8) Маркс і наука.

Отже брошура цілком вчасна й потрібна, виконана загалом добре. Слід побажати їй широкого успіху. Кажемо тільки «слід», бо ціна її не дуже «популярна»: 30 коп. золотом трохи дорого за таку брошуру.

Г. В. Плеханов. «Мистецтво й суспільне життя». Бібліотека Книгоспілки. Харків, 1923, стор. 64, in 8°.

Тим часом, як К. Маркс та його найближчі наступники лише випадково зачіпали питання мистецтва, а Ф. Енгельс зовсім його не торкався, «Г. Плеханов перший з речників марксизму поставив ясно проблему про марксістську соціологію в мистецтві» (Л. Аксельрод—Ортодокс «Об отношении Г. Плеханова к искусству». На підставі особистих спогадів. У збірнику: Г. Плеханов «Искусство», вид. «Новая Москва», 1922 р.). «Мистецтву він надавав колосальне культурне утилітарно-пропагандиське значіння. В загально-культурному значінні мистецтво повинне було, на погляд Г. Плеханова, замінити релігію; зокрема, театр повинний замінити собою церкву» (звідти ж). Він доводив не тільки те, що вселяє мистецтво.—й «ідейне» й «мистецтво для мистецтва»—є продуктом соціальних відносин та соціальної боротьби, але також те, що мистецтво раз-у-раз було могутнім зброям, зброєю в цій боротьбі, що саме так диви-

лись на мистецтво всі люди активного життя,—й революціонери й такі люди, як Микола І та його прибічники.

Отже й оця стаття Г. Плеханова, що видана Книгоспілкою окремою книжкою в українському перекладі, складається з двох елементів. Перш за все це науковий дослід. Г. Плеханов безсторонньо усталює факти та причинові залежності, що мають високу наукову вартість, що виявляють гостре око вправного дослідувача. І твердження це не поменшувється тим, що пізніші працівники на тому ж полі багато доповнили й де-що з'ясували інакше. Так, Фріче висунув велику роль, що грала в мистецтві Західної Європи ХІХ віку окрема ідеологія аристократичної класи, підкреслив повстання особливого витвору новітньої історії—«позакласової» богеми, деталізував мистецтво окремих груп буржуазії й т. и. Але поруч з чисто науковим аналізом Г. Плеханов дає й практичні життєві оцінки, бо для нього наука, так само, як і мистецтво, не повинна була бути «наукою для науки». Отже, поперше: найцінніше мистецтво те, що не пориває з життям, що свідомо служить соціальній боротьбі, що відкидає гасло «мистецтво для мистецтва». По-друге: с-поміж цих ідейних творів дуже мала мистецька вартість тих, що боронять інтереси пануючих класів, бо, мовляв словами Еклезіяста: «Утискуючи інших, мудрий робиться дурним». До таких «дурних» творів (що боронять хибні ідеї й через це втрачають свою мистецьку вартість) належать такі зразки, ми б сказали, фашиського мистецтва, як от Кнута Гамсуна «Коло царських врат». Франсуа де Кюреля «Le repas du lion» та П. Бурже «La barricade». Таким чином, більше всього шансів бути дійсно мистецькими творами є для творів, що відбивають визвольну боротьбу пролетаріату. «Що б там не було, каже Г. Плеханов,—можна з певністю сказати, що кожний хоч трохи значний талант художній в дуже великій мірі приблизить свою силу, коли перейметься великими визвольними думками нашого часу» (64).

Але... «перейнятись» не так легко. «Яблуна мусить давати яблука, а грушове дерево —груші». Мало—прейняти ідеї. Мало—засвоїти техніку іншої форми. І якої саме форми? Плеханов негативно ставиться до «художнього модернізму сучасних ідеологів буржуазії», хоча все ж в значній мірі вона є продуктом загальної городської психіки. Технізм, технічне сполучення ідеї й форми—це смерть для справжнього мистецтва. Чи правдиві останні рядки цієї книжки: «Хто вважає за можливе віддати в офіру форму ідеї, той перестає бути художником, коли й був ним раніше» (64).

Все це питання такі важливі для сучасної літературної творчості.

Що до видання, то слід звернути увагу на коректу: цитата з Т. Готье: «моя любов до річей і людей пропорційна тим послугам, які вони можуть зробити» (11); навпаки—«противно пропорційна» (див. стор. 15); не «Гонкур» (15), а Гонкури (брати); «Колись-то» (18). Неприпустимо багато помилок у французькому тексті. Фатальна: сатира Летрада: «Les mures d'état», замість «Les muses d'état» (21).

А. Ковалівський.

Вл. Гадзінський. Революционное движение в Восточной Галиции. (Конец 1918 и начало 1919 г.) Перевод с украинского. Государственное издательство Москва—Петроград.

Не дивлячись на те, що події в Галичині в 1918—1919 р. відіграли чималу роль в світовому революційному рухові, в Росії й навіть на Україні широкі кола робітничо-селянських читачів мають про галицький революційний рух дуже туманне уявлення. Тому потреба в марксіському освітленню цих подій особливо відчувається.

Автор «Революционного движения в Восточной Галиции» ставить завданням своєї книжки «разъяснение этих событий», «закрепление их в памяти рабочих и крестьян Украины», а також Росії.

Вл. Гадзінський сам галичанин, комуніст, безпосередній учасник революції в Галичині, тому ми мали б право вимагати від нього марксісько-вигриманого, точного й живого нариса.

Судячи по наведених цитатах і видержках, автор мав досить і достатнього матеріалу, треба було лише використати його як слід. В перших двох розділах, автор подає цікавий матеріал про становище Галичини перед розвалом австрійської історії. Тут є статистичні дані, які освітлюють соціальну структуру Галичини. Коротенькі відомості й характеристика політичних партій. Характеристика міщанських, дрібнобуржуазних партій цілком правдива й яскрава (авторові вподобалося слово «кретинізм» і тому він його вживає частіше, ніж треба). УСДРП треба було б дати більше місця, бо вона відіграла чималу роль в революційному (або вірніше в контр-революційному) рухові. Правильно також автор причислив до факторів, які затримували революційний рух, «немецкую цивилизацию», «минимальную дозу политических, свобод», отсутствие всякой марксистской подготовки рабочих и крестьян Галиции», й, знов, «духовную инертность мещанства и его политический оппортунизм».

Очевидно, як на приклад цього політичного опортунізму автор посилається на «скандальну» тактику на Трудовом Конгресі в Києве, яка, на думку автора, «привела к тогдашнему развалу революции на Украине и к украинской денкинской и др. конт-революциям». А на нашу думку, авторові перш ніж отаке писати, треба хоч трохи познайомитися з революційним рухом на Україні. Бо ніхто, крім нього, не надає такого великого значіння галицькому міщанству в революції на Україні.

В третьому розділі автор присвятив національному питанню в Східній Галичині як головній перепоні в розвитку революційного руху. Ми зразу натикаємося на отаке: «Национальный вопрос в Восточной Галиции можно проследить вплоть до первых веков нашего тысячелетия. Напомним о войнах между польскими королями и старо-украинскими князьями (поход Болеслава Храброго на Киев и Романа на Польшу)» (стор. 23). Що національне питання в Галичині має глибоке коріння, це так, але доказувати це походом Болеслава Хороброго на Київ, Романа на Польшу може лише той, хто рішуче в національному питанні не розуміється, бо так само «національне питання» можна доказувати й численними російсько-турецькими війнами й т. и.

Те ж саме нерозуміння національного питання підтверджують ще й такі скандальні рядки: «Политическая линия и национальная (?) психика польского народа не могли переносить у себя под боком этого крестьянского народа, другой религии, и т. д.» (там же). Рядки достойні, по меншій мірі... М. Шаповала. Далі автор поправляється: «Украинско-польский вопрос в Восточной Галиции имел так же классовую основу».

В розділі (IV), присвяченому захопленню українцями влади I/XI 1918 р., досить яскраво змальовано нерішучість, розхлябаність, безпринципність дрібно-буржуазних міщанських галицьких партій, непоінформованість всього галицького населення про події навкруги. Про самий факт захоплення влади, урядування національної ради й державного секретаріату треба б написати більше й живіш, це б мало більше агітаційного значіння й історичної цінності, аніж уривок з промови французького прем'єр-міністра Клемансо, який тут абсолютно ні до чого.

В п'ятому розділі т. Гадзінський описує події, що сталися від 1 листопаду 1918 р. (захоплення українцями влади) до кінця березня 1919 р. (робітничо-селянський трудовий з'їзд); власне оцей розділ і повинен би бути найцікавіший, бо описує розвиток революційного руху, проте тут іде повторення характеристики галицьких міщанських та дрібно-буржуазних партій (як це тягнеться через усю брошуру) та почати ще говоритись про робітничо-селянські союзи. Але тут знов треба закинути авторові те, що він ходить навколо союзів і не пише про їх склад, роботу.

Найбільше місця відведено робітничо-селянському трудовому з'їздові. З 84 сторінок тексту з'їздові присвячено 32. Тут знов автор робить помилку, стверджуючи, що: «Не организованная сила буржуазии, не ее политическая и военная техника, не бессознательность и отсталость рабоче-крестьянских масс, а также оппортунизм мещанства были главными причинами неудачи распространения классового (якого

«класу?» перевороту на Європу в 1918, 1919 і 1920 р.р. Головною причиною, виявляється, були соціал-утопісти. Принаймні, так ми розуміємо оце не дуже грамотні рядки: «Причиною этой неудачи был как раз тот элемент, который был выращен силой рабочего класса и благодаря его энергии приобрел перед войной политическое влияние, принадлежавшее бывшим социал-демократическим вождям, которые вполне заслуженно получили от пролетарской революции позорное название «социал-предателей» (53 стор). Тут, власне, головною причиною є якийсь «елемент». Розуміється, соціал-зрадники відіграли чималу роль в контр-революції. Роля їх була як найгірша, проте ставити їх головною причиною невдачі соціалістичної революції—дуже багато чести.

Це саме, видимо, хотів автор довести, описуючи на сторінках 72—73 переговори делегації робітничо-селянського з'їзду (в склад якої входили два угодовці-вожді й чотири члени робітничо-селянського союзу, між останніми й автор) з головою державного секретаріату, в яких, окрім зрадництва вождів с.-д. Беспалка й Темницького, не менш яскраво виявилися і нерішучість та безпорадність вождів робітничо-селянських союзів.

Крім цих головних уваг, треба додати, що як автор, так і, особливо, перекладач увесь час вагаються з мовою. Крім уже вищезазначених мало зрозумілих рядків, зустрічаємо ще таке, перше, що попалося: «Захват власти, по распаде австрийской империи. отдельными народностями на своих территориях застал Восточную Галицию в чрезвычайно разрушенном состоянии» (стор. 7). На стор. 27: «преобладающее большинство молодежи, можно сказать, ее львиная часть»... На стор. 53: «когда будущие историки и исследователи пролетарской революции будут анализировать события и людей, начиная с 1917 г., а также с начала мировой войны 1914 года, и будут рассматривать все препятствия и затруднения на пути ее (війни?) развития, то они, по всей вероятности, придут к окончательному заключению следующего содержания...» На стор. 73: «мина классовой революции не взорвалась». І це не один раз, автор вживає «класова» в значінню «пролетарська» Автор забуває, що поки-що існують де-кілька класів і що один з них і зробив революцію 1 листопаду 1918 року. Так що «мина классовой революции взорвалась». Лише не того класу, якого бажав би автор, та й ми з ним.

Також до хиб треба віднести й перебігання автора з одної думки до другої. Тягучість, перегрузка книжки виносками (не менше третини всієї книжки займають виноски).

Проте матеріал цікавий, сам зміст книжки цікавий, лише не вміло й неохайно використаний. В такому вигляді книжка для читача, на якого розраховував автор—робітника, селянина, курсанта радпартшколи, користи мабуть не принесе.

Видано книжку добре, папір, друк, обкладинка—дуже добрі.

С. Колос.

«Книжка» Вістник українського книжкового руху. Виходить що-місяця. Орган «Союзу Українських Книгарень і Накладень». Рік видання 3-й, ч. 1—5, 1923 р. Видає «Бистриця», Станиславів.. 64 стор. 80.

Часопис «Книжка» видається в Станиславові вже з 1921 року, але оце число 1—5 за 1923 р. є числом історичним, бо з цього числа «Книжка» стає органом «Союзу Українських Книгарень і Накладень».

В основному «Книжка» видається за типом нашого Київського «Книгаря» і матеріал її так само поділяється на відділи статтів загального значіння, дотичних до книги, відділ рецензій і оглядів та відділ хроніки, а також бібліографічно-обліковий відділ «Всеукраїнська Бібліографія». Треба занотувати також специфічний відділ «Комунікати й звіт-домлення С.У.К. і Н.».

Відділ статтів розпочинається редакційною статтею «Pro domo sua» в якій подається коротка історія «Книжки» з часу її заснування. Найбільшим своїм досягненням Редакція вважає створення «Союзу Укр. Книгарень і Накладень», органом якого визнано «Книжку». Наприкінці редакційної статті desiderata Редакції до «Українського інтелігентного загалу» (який розуміється, як «Єдиний (Sic!) фронт» — «народне учительство, священство і взагалі сільська інтелігенція») — морально й матеріально підтримати «Книжку».

Викликана кризою книжкового збуту стаття Л. Бачинського «Діточі бібліотеки» розглядає не стільки питання утворення дитячих бібліотек з точки погляду педагогічної, як справу поширення й збуту української книжки шляхом набуття дітьми власних книгозбірень.

Цікаве питання зачепив у своїй статті «Дорога до одної літературної мови» В. Гнатюк. Автор, відповідаючи на однотемну статтю В. Королева в № 4–7 «Книжки», бере під свій захист так звану «галицьку» мову, боронячи її од нападів прихильників «наддніпрянської» мови (автор, звичайно, не годиться з таким поділом, зазначаючи, що, називає так два діалекти української мови, послуговуючися «популярною термінологією»).

Для уводностайнення української літературної мови автор вважає потрібним «виробити спільну програму навчання мови й перевести її консеквентно у всіх школах на українських землях».

Маємо затонувати безсумнівно слушність автора з боку науково-практичного, а також перспективу широкої можливості реального наукового єднання вчених з Радянської України з своїми галицькими колегами на ґрунті вироблення такої програми.

Таке єднання, безсумнівно, матиме відповідний вплив на кращу частину галицької громадської думки, що вже й тепер починає орієнтуватися на Радянську Україну.

Д-р Зенон Кузеля подав у невеличкій статті бібліографічну авто-хроніку.

І. Ломницький у інформаційній статті «Союз Українських Книгарень і Накладень» подає відомості з історії й біжучих завдань цього Союзу.

Союз засновано було 25 березня б. р. на Львівських інформаційних сходинах українських книгарень і накладень, скликаних Товариством «Просвіта». На цих сходинах визнано було за потрібне виробити книгарський правильник, покладено було основи під вироблення статуту Союзу, ухвалено було уводностайнити ціни книжок і прийняти книгарський множник, визнати «Книжку» органом Союзу й, нарешті, закликати українські книгарі до реєстрації в польським «Związek księgarzy».

Другі інформаційні сходи заслухали й ухвалили статут Союзу, вироблений відомим бібліографом І. Калиновичем, і доручили І. Громницькому скласти книгарський правильник.

Основними завданнями Союзу визнано було оборону інтересів українського книгарського й видавничого руху від польських книгарень і накладень, боротьба за зміни існуючих і прийняття нових законів в інтересах української книжки, а також справу організації самопомоги шляхом заведення папірень, клшарень, друкарень то-що. Особливу увагу сходи звернули на потребу упорядкування ненормальних торгових зносин з Українською Америкою.

Заснування подібного роду Союзу є новиною в українській книжковій справі і хоч «С.У.К. і Н.» і є організацією власницькою, усе ж подає він добрий приклад розпорощенню Видавництва з Радянської України.

Найцікавішою статтею, безсумнівно, є «Матеріали до анкети на тему: Що читає українська шкільна молодь та що їй подобається», д-ра Е. Грицака, що вказує шляхи до всебічного досліджування дитячого читання на підставі писаних дитячих відповідей. Подані д-ром Е. Грицаком матеріали треба було б відповідно до потреб нашої школи переробити й ознайомити з ними широкі кадри робітників освіти, поставивши разом з тим на порядок нашого педагогічного дня справу переведення подібної анкети.

Відділ рецензій, як на галицький і закордонний український книжковий ринок, є багатий і дає відомості мало не про всі книжкові новини.

Надто вражає тільки відсутність у відділі рецензій (на що слабує, правда, й ціла «Книжка») будь-якого єдиного ідеологічного принципу. Так, на стор. 21 рецензент Л. Маркевич пише: «Не мило вражає ортодоксальний страх перед усім, що не католицьке... Прецінь годі собі уявити, щоби письменник, пишучи свій твір, все жаз під рукою катоцизм, або підручник моралі», а на стор. 27 рецензент а. д-р Ф. Щепкович нотує вже протилежне: «Автор порушує тут дуже важке питання і приходе до заключення, що всі нез'єдинені церкви повинні вступити до католицької. Ся брошурка на часі...»

Поруч з замітками цими та їм подібними на стор. 31 знаходимо рецензію згаданого вже Л. Маркевича про книжку Г. Піддубного «Капіталізм і робітництво Індії», що хоч і видана «Українською Секцією Комуністичної Партії Австрії», все ж заслуговує рецензентове визнання: «брошурка надзвичайно інтересна... Книжечка варта сього, щоби її прочитати».

Мимо того, що відділ рецензій слабує на ілюстровану вище неоднотайність поглядів, він дає силу цікавого й різноманітного матеріалу для характеристики галицького книжкового життя.

Хроніка подає відомості про український (галицький і європейський) видавничий рух, уділяючи, між иншим, місце й прихильний замітці про працю Видавничого Товариства «Космос» (про нього див. в хроніці, «Червоного Шляху»).

Цікавою новиною виглядає сторінка з наголовком «Шукають покупців і видавців на рукописи», де нотується десять вільних творів переважно з поля прикладної науки.

«Всеукраїнська Бібліографія» за 1923 рік, що розпочинається в цьому числі «Книжки» й ведеться під редакцією І. Калиновича й зветься «спробою систематичної реєстрації», має на меті нотувати всі українські видання на підставі автописі, хронологічно й зокрема по научних дисциплінах (по децимальній бібліографічній класифікації).

З огляду на наукову цікавість подаємо докладно обшир і опис «Всеукраїнської Бібліографії»: «...Всеукраїнська бібліографія міститиме: 1) Всі українські публікації, видані друком на протязі 1923 р. без огляду на територію, на якій видано їх друком і не оглядаючися на національну приналежність авторів і видавців. 2) Всі публікації видані в українській мові (як гражданкою й кирилицею, як не менше латинкою, готиком чи яким иншим письмом), як тільки в даній публікації чи статті є український текст. 3) Всі публікації на чужих мовах, яких авторами і редакторами являться Українці, як не менше всі публікації чужинців про Україну і Українців, виданих чи то на нашій землі, чи закордоном. Щоб не творити якоїсь нової, ані не заводити без дискусій і авторитетних рішень одиною української бібліографічної класифікації (нам особисто видається найбільше підходячим для сьогочасної бібліографії—міжнародня децимальна класифікація), тому придержуватися будемо в нашій реєстрації азбучного порядку назвиськ авторів (а в разі відсутності автора, впорядчика, редактора—назви самої публікації), поділивши наш літопис на дві головні часті: I. Видання в українській мові. II. Видання на чужих мовах» і т. д.

Судити про докладність нотування закордонних видань нам не доводиться, що ж до нотування видань з Радянської України, то занотовано тут дуже обмаль видань і, на жаль, жадного вірного чи вичерпуючого автопису ми не знайшли.

Наприкінці ще раз занотуємо відсутність у «Книжки» певного ідеологічного напрямку, що робить її паліативом того справжнього бібліографічного органу, який мусить мати книжкова Галичина.

Спричиняється до цього певно й польська окупація з її лютим режимом і, подекуди, й характерне для зруйнованої Галичини ідеологічне зневір'я, що оце лише тепер починає заступатися ідеологією пролетарської боротьби.

В «Книжці» багато об'яв Видавництв і книгарень. Технічний бік видання свідчить про бажання охайно видати «Книжку» та злиденні до того засоби—газетний папір гіршого гатунку й не фарба, а дьоготь якийсь.

С. Дз—но.

Бібліологічні Вісті. «Bulletin de Bibliologie». Бібліографія. Бібліотекознавство. Бібліофілія. Книжна справа. Рік I. Листопад 1923 р. ч. 3. Київ, стор. 64, in 8^о, т. 500 пр.

Приємне враження справляє оце перше друковане число «Бібліологічних Вістей» (два попередні друковані на машинці)—орган Українського Наукового Інституту Книгознавства.

Відділ статтів розпочинає В. Міяковський своїм цікавим і вичерпуючим оглядом *Українсьи* в останньому виданні творів О. І. Герцена, що подає силу дрібного та, проте, важливого матеріалу з українського, переважно революційного, минулого.

Ю. Меженко в невеличкій статті зачіпає справу підготовки робітників книги й подає затверджений Головною Професвією «Програм курсів практикантів по книгознавству», розроблений УНІК'ом. Стаття інформаційного характеру. Й хоч і зачіпає цікаве питання та подає програм—усе ж місце її у хроніці.

Продовжує свої нотатки про видавничу діяльність ВУАН В. Дем'янчук, систематизуючи відомі вже видання Академії й подаючи інформації, про видавничі плани її, дуже, з-за матеріальних причин, звужені.

Не можемо обминути одних кількох рядків з нотованої вище статті: «...Видавництво «Української Молоді» в Берліні на свої скромні кошти видало «Звідомлення Всеукраїнської Академії Наук за 1920 рік».

Як відомо, оце Видавництво «Української Молоді» на чолі з відомим Є. Вировим є утвором реакційної емігранщини й ледве чи личить «Бібліологічним Вістям» журитися про «скромні кошти» цього «підприємства». Очевидно автор не знайомий з цією організацією.

В. Ігнатієнко умістив статтю про методи класифікації української преси з метою її вивчення. Стаття подає систематизований план такої класифікації й має розпочати низку дискусійних статтів з цього ж питання.

З приводу зачепленої В. Ігнатієнком теми маємо намір висловитися на сторінках «Бібліологічних Вістей», обмежившись тут лише вказівками на те, що не слід шановному авторові плутати діалект з правописом, як він робить на стор. 25: «В межах мови будуть такі підрозділи: а) українська мова: правопис: 1) фонетика, 2) ярижка, 3) галицьке язичиє» *) С. Д. (може етимологія?).

Так само ледве чи можна погодитися з автором, коли він пропонує поділ часописів на партійні, непартійні й урядові. Всякі бо бувають партії та уряди й найкращим поділом буде, безсумнівно, поділ за принципом класовим.

Автор, що сховався за псевдонімом Бібліографічний Мікроб, умістив докладну й вичерпуючу «Бібліотековіану Всенародньої Бібліотеки України», що має метою нотацію друків і матеріалів про ВБУ й здійснює питання про заведення подібних же «бібліотековіан» інших українських книгозбірень.

В статті свій автор пише між иншим «...завдання Всенар. б-ки українське громадянство знає також з книги Л. Биковського: Національна Бібліотека Української Держави (1918—1921), Берлін, 1923, що кілька місяців перед цим була видана Видавництвом «Українське Книгознавство» за кордоном і тому над детальним умотивуванням і поясненням його ми не будемо спинятися».

Зазначеної книги Л. Биковського, виданої в Берліні в продажу на Радянській Україні немає й тому мусимо запитати, яке саме «українське

*) Розстрілка наша С. Д.

громадянство» мав на увазі «Бібліографічний Мікроб», пишучи оці рядки.

Хроніка «Бібліологічних Вістей» ділиться на відділи «Пролегомени», «Бібліологія», «Бібліотекознавство», «Бібліофілія» й «Книжна справа».

Хроніка подає багато цінного й різноманітного матеріалу, але, на жаль, не є в межах відділів систематизованою за якимсь принципом і далеко не є вичерпуючою.

Найгірше скомпоновано відділ «Книжна справа», де дається запізнілу, неповну й випадкову інформацію про видавничу роботу, попутано її з нотатками про справи поліграфічні, окремого відділу для яких (в сунках до книги), на жаль, немає. Так само не дається відомостей з поля книжкового торгу.

Наприкінці мусимо занотувати чіткий друк, неяску коректу й недотриману техніку.

С. Дз—ко.

Юр. Ковалевський. Правила карткографії УНІК—«Село-Книга» Київ, 1923 р., стор. 70.

«Правила карткографії» обіймають собою техніку бібліографічного опису витворів друкарської продукції та мають на меті подати провідні вказівки, що до складання так бібліографічних карткових каталогів та покажчиків літератури по різних питаннях, як і бібліотечних систематичних каталогів» (§ 1). Потреба в таких правилах, в короткому та докладному порадникові давно вже відчувалася всіма, хто стикався з бібліографічними роботами чи з бібліотечними каталогами. Недотриманість, неточність, неповність, буває, й просто помилкові відомості—ось звичайні супутники наших бібліографічних, бібліотечних праць.

На жаль, до цього часу бібліографію розуміли та, подекуди й розуміють, як заняття, приступне для кожного вмів би він лише писати та мав би уявлення про звичайні форми покажчиків.

Тому треба вважати важливою заслугою Українського Наукового Інституту Книгознавства боротьбу з подібним кустарництвом, боротьбу, що провадиться ним, між иншим, і в формі видання відповідних книжок, серед котрих маємо й зазначену вище книжку Ю. Ковалевського. До неї не раз звернеться бібліотекар, шукаючи відповідей на свої запити, прочитає її й початкуючий бібліограф і професор і студент. І в цьому, гадаємо, найкраща рекомендація книжки.

«Правила» викладено простою, ясною й стислою мовою й долучено до них вичерпуючі зразки заповнення карток. Неприємно лише вражає недотримана техніка видання.

Ю. П.

Архитект А. Лушпинський. Дерев'яні церкви Галичини XVI—XVIII в. Збірки Національного Музею. Львів, 1920 р. (Ціна не означена).

З усіх галузей українського мистецтва будівництво—особливо церковне—здавна притягає до себе увагу дослідників і сей інтерес з кожним роком набирає все більшої сили. Пояснюється се, з одного боку, тим, що найхарактерніша риса нашого старого мистецтва—необразовість (через се монументальні пам'ятки необразові, як найвище досягнення в сьому роді утворів, набирають особливого значіння), а з другого—безвідносно—дуже визначні мистецькі прикмети наших дерев'яних церков дозволяють залучати їх в коло пам'яток мистецтва всесвітнього значіння.

У 1921 р. Д. Щербаківський в статті «Українські дерев'яні церкви»¹⁾ подав огляд розробки питання й довів його до 1919 р. Огляд сей показує, що де-що для виявлення обличчя українського церковного будівництва вже зроблено, але до серйозної постановки кардинальних історично-мистецьких

¹⁾ Д. Щербаківський. Українські дерев'яні церкви. Короткий огляд розробки питання Збірник секції мистецтв Українського Наукового Товариства. Київ, 1921 р., в I, ст. 80—102.

питань нам ще далеко. Отже, не можна не радіти всякому новому виданню, присвяченому старовинному монументальному будівництву України.

Нове, зазначене згорі, видання Львівського Національного Музею складається з 40 порядно виконаних автотипних репродукцій з рисунків церков та дзвіниць Галичини архітекта А. Лушпинського¹⁾. Рисунки ці підготовлялися на протязі доволі довгого пробігу часу (найдавніші помічені 1905 р.) і давно вже відомі в фотографічних знімках нашим вченим та робітником на полі українського мистецтва²⁾. Рисунки Лушпинського мають значіння й мистецке й документально-наукове. На першому довго задержуватись не будемо—се не входить в наше завдання—зазначимо лише, що виконані рисунки пречудово; від деяких так і віє пахом та шумом гірських смеркових лісів. Коли порівняємо таблиці з опублікованими фотографіями, то помітимо, що церкви зрисовані дуже точно та, крім сього, Лушпинський відчуває й уміє передати всю поезію сих свідків високого творчого артизму минулих віків Галичини, уміє вибрати відповідну точку, щоб накреслити цікаву характерну сільвету, дає про ефектне мальовниче освітлення. В його рисунках глядач відчуває композицію мас і ритм архітектурних ліній; в них виділено й підкреслено характерні галицькі форми.

Альбом рисунків Лушпинського значно поповнює колекцію опублікованих вже В. Щербаківським, І. Грабарем, К. Мокловським та инш. фотографічних знімків зовнішніх виглядів старовинних галицьких церков, але ні перекроїв, ні планів та фасадів³⁾ (в креслениках), ні внутрішніх видів (в рисунках чи фотографіях ми тут не знаходимо. З сього ясно, що підход у Лушпинського до старих галицьких церков мальовничо-архітектурний. Се значно зменшує вагу рисунків для наукових штудій. Ми не ставимо сього в провину Лушпинському, сьому завинила стара архітектурна школа, котра розглядала архітектуру лише з погляду мальовничих фасадів, цілком майже нехтуючи істоту будівництва—конструкцію. Між тим зараз якраз дуже гостро відчувається потреба знати галицькі церкви з боку їх конструкції; нам потрібні дані обмірів—плани, перекрої, фасади. На галицькі церкви твердо встановився погляд, як на дуже архаїчні типи, котрі ніби-то сягають корнями аж в князівську добу⁴⁾. Розв'язати питання про більшу архаїчність галицьких церков проти церков Придніпрянщини можна не логичними міркуваннями, а лише порівнюючим аналізом стилю—аналізом пропорцій та композиційних схем в планах, перекроях та фасадах. Для Придніпрянщини й Придністриянини ми маємо (хоч і не цілком задовольняючи) дані—публікації обмірів В. Щербаківського, Г. Павлуцького, Є. Сіцінського, а як-раз для Галичини досі сих даних немає. Обміри 80-х років ц. Юрія й св. Хреста в Дрогобича та ц. в Роздолі (*Zabytki sztuki w Polsce*. Львів, 1886 р.) подають нам обміри лише трьох пам'яток; крім того, се видання вже давно стало бібліографічним раритетом і його не знайти навіть в фундаментальних бібліотеках університетських міст. Нам хочеться звернутись з проханням до галицьких дослідників дерев'яного будівництва повести інтенсивну роботу в сьому напрямку. Опубліковані Національним Музеем обміри плану та фасадів (на жаль, без перекроїв) ц. в Кульчицях (т. XXXIX) дозволяють надіятись що такі матеріали почасти вже підготовлені тим же А. Лушпинським, і дуже хотілося, щоб вони як найшвидше побачил світ.

¹⁾ А саме: табл. 1—Цішки 1701 р., 2—Мацієва (Лемки), 3—Дрогобич ц. св. Хреста, 4—Ходов 1798 р., 5—Данильче, 6—Петна (Лемки), 7—Бусовиско 1780 р. (Бойки), 8—Підвисоке, 9—Торки 1661 р., 10—Петна (Лемки), 11—Чортків 1788 р. (дзвіниця), 12—Деревівка 1715 р. (Теребовля), 13—Гавлювці (коло Порохняка) 1683 р., 14—Чортків 1788 р., 15—Бусовиско (дзвін.), 16—Турка Середня 1700 р. (Бойки), 17—Яворів (давн.), 18—Долина 1690 р., 19—Кавчій Кут, 20—Кути Золот., 21—Улюч (Санок), 22—Сілець Самб., 23—Малнів. 1670 р., 24—Тейсарів 1780 р., 25—Стара Сіль (давн.), 26—Хоросно 1615 р., 27—Хотинець 1615 (Яворів), 28—Потилич 1583 р., 29—Рогатин, св. Духа, 30—Віла-Чортківська, 31—Турка (Бойки), 32—Висоцько Нижнє 1800 р. (Бойки), 33—Верхата 1650 р., (з малюнку кінця XVII в.), 34—Вотельна Вижня (Бойки), 35—Лішчинський м-р., 36—Утішків 1687 р., 37—Шумани 1712 (давн.), 38—Яжів (давн.), 39—Кульчиці П. Лавра і Флора, 40—Яворів біля Косова.

²⁾ Чортків надіять негативів мається, напр., в Харьк. Музею України мистецтва.

³⁾ За одиноком виключенням.

⁴⁾ Див. відповідні сторінки робіт Ф. І. Шміта „Мистецтво старої Русі-України“ та „Искусство—его психология, его стилистика, его эволюция“.

За сим позволимо собі коротенько зостановитись на опублікованих рисунках Лушпинського. Як через відсутність внутрішніх виглядів, планів, перекроїв й фасадів, так і через відсутність описів якихсь ширших висновків з опублікованого матеріалу робити, на нашу думку, не годиться. Ми подамо тут лише де-які свої уявлення та спробу елементарної класифікації пам'яток.

Для де-котрих церков в виданні А. Лушпинського подаються дати. Відки вони взяті, пояснення автор альбому не дає; думається нам, що приймати сї дати, особливо з 16 та 17 в. в. для зовнішнього вигляду церков потрібно з великою обережністю. Ми не маємо ніяких даних припускати, щоб ц. з Потиліча, наприклад, зберегла свій зверхній вигляд—обшивку й форми верхів цілком незмінно з 1583 р. Назпаки, маємо повне право думати, що від сього часу з зовнішнього убрання вона або майже нічого не донесла, або донесла дуже небагато. Проглядаючи виписки В. В. Стасова з пояснюючого тексту М. Ковальчука до згаданого вище видання «Zabytki sztuki w Polsce», ми бачимо, що пізніші реставрації¹⁾ Юртівської ц. в Дрогобичі XVII в.²⁾ відносяться до 1829 та 1883 р.; ц. св. Хреста в тому ж Дрогобичі по переказах була збудована в 1661 р. і вже в 1715 р. обновлена³⁾. Оскільки сї «реставрації» та поновлення зміняли первісний зовнішній вигляд, сказати трудно, але часто такі поновлення зачіпають не лише зовнішній одяг церкви, а часто при ремонтах переробляють і змінюють самий кістяк будови. На Слобожанщині, напр., мені довелося бачити церкву збудовану після клірових відомостів при Мазепі, яка мала яскраві ампірні форми. Ясно, що десь в XIX в. її «реставровано», причім змінено не тільки форми даху та обшивку, а пересипано й цілком інакше зложено самий зруб. Таких фактів вєсь, кому доводилась простежувати історію окремих церков, може назвати скільки завгодно. Немає ніяких даних думати, щоб інакше справа стояла в Галичині. Отже, коли ми фіксуємо дату тої чи иншої пам'ятки на підставі писаних чи якихсь інших побічних джерел, то се можна робити лише після пильного огляду конструкції, кістяка будови, після вивчення на ній же її історії; ми можемо прийняти ту дату тільки тоді, коли при пильному огляді й обслідуванні будови ніяких знаків переробок та добудов не знайдено. Критика пам'ятки—цілком необхідна умова певного наукового розуміння її; без сього опублікована пам'ятка мало придається до наукових студій.

Хотілось мені звернути увагу ще на одну дрібну детальна точність вказівок місцевостей, відки походить та чи инша пам'ятка.

У виданні Національного Музею ми помітили одну неточність на табл. 32 читається—Висоцко Вижне, а в покажчику таблиці надруковано—Висоцко Нижне. Де ж певно?⁴⁾

Після цих уваг перейдемо до розгляду таблиць. В альбомі Лушпинського знаходимо зразки церковного будівництва як з галицької рівнини,

¹⁾ Про раніші даних не знайшлося, але вони безумовно були, бо гонт більш ніж 40—50 літ ні в якому разі не видержить.

²⁾ Точна дата заложення сеї церкви невідома, напис на хорах свідчить, що вони росписані в 1691 р.

³⁾ Собрание сочинений В. В. Стасова, С. П. Б., 1894 р., т. II, ст. 935.

⁴⁾ У других виданнях така плутанина чи помилки захоплять ще далше. Так, у В. Щербаківського в його „Архитектурі у різних народів і на Україні“ під рис. 205 (стор. 2/4) читаємо—церква в с. Ясенюві; у нього ж в „Церкви на Бойківщині“ (Зап. Н. Т. ім. Ш. 1913, кн. 2) під рис. 16 під тим-же кліше читаємо: церква в с. Ясенкові; У. І. Грабаря (Истор. рус. иск. в. 8. ст. 372) під рисунком тієї ж церкви читаємо—церковь Р. Б. в Матковѣ; у Лушпинського, здається, ся ж церква (т. 34) значиться в Ботельці Вижній. Та де-ж справді стоїть ся церква? Чи Ясенів—Ясенків—Маткова—Ботелька Вижня? Другий приклад: у В. Щербаківського в „Арх. у різ. нар.“ (рис. 204) та в „Церкви на Бойківщині“ (рис. 15) поміщена фотограф. ц. с. Бузлі, а в його ж виданні, „Українське мистецтво“ в. I ся ж церква—очевидно помилково—показана в Ботельці Вижній (див. рис. 2). Третій у Лушпинського (т. 23) і в Грабаря (Op. cit. ст. 368) надруковано вид ц. з Малнова, у В. Щербаківського („Укр. Мист.“ рис. 10) падано зі збірки Лушпинського фотографія зовсім другої церкви і відіісасмо, що ніби-то вона з Малнова. Тут, очевидно, якісь прикрі друкарські помилки чи авторські подогляди. Важно б їх якось виправити. Не ясно мені ще, чому Лушпинський на табл. 5 (Данильче) показує лише два зруби й верхи тоді, як у Щербаківського („Церк. на Бойк.“) ми бачимо три.

так і з гірських околиць. Лемківщину характеризують церкви с. с. Мацієвої та Петни (таблиці 2, 6, 10). Всі три церкви в одному зв'язку з високими баштами-дзвіницями. Зруби самої церкви та вівтаря низькі й широкі. Верхи церков приплеснуті, значно нижчі від дзвіниці, а вівтарні значно нижчі за центральні; на формах дахів церков і особливо на формах дзвіниць в цілому відбився сильний вплив німецького бароко (найдужче на ц. с. Мацієвої).

Гуцульщина представлена одним, але характерним зразком — ц. с. Яворова (таб. 40) трохверхою, але хрещатою в плані.

Більше припадає на долю Бойківщини. (таб. 7, 16, 32, 34). Всі чотири церкви — трохверхі; з них дві останні з дуже високими багатоповерховими верхами. Найбільш суворими формами верхів — чотиригранними до самого шпилья — визначається ц. с. Турки Сер.; далеко складніший ритмово фасад Бусовиської ц.

Приглядаючись до планів галицьких церков, оскільки їх можна уявити по рисунках, більшість їх складається з трьох близьких до квадрату чотириохкутників, з котрих два крайні наближено рівні між собою і менші за центральний (Ходорів, Долина, Кавчий Кут, Біла Чортківська, Торки, Гавловичі, Куті Золоч., Висоцько Нижнє, Утішків, Ботелька, Тейсарів). Цікавою відмінною цього плану — здається специфічно галицькою — будуть плани ц. ц. в селах Торки й Гавловичі¹⁾, де від центрального зрубу на південь й північ одходять додаткові маленькі квадратні зрубки; призначіння їх нам невідоме, можна догадуватись, з огляду на близькість їх до іконостату й вівтаря, що тут містяться крилоси.

Другий тип плану: вівтар має форму не квадрата, а шостигранника (квадрат з двома зрізаними кутками) — Малнів, Сілець Самбір, Потиліч і, мабуть, Цішки. В Рогатині, коли не помиляюсь, бабинць має туж ширину, що й сама церква (таб. 29). Церква в Чорткові (таб. 14) дає в центрі плану восьмигранник. Не знаходимо лише в цьому альбомі церков хрещатого типу планів²⁾.

Спостереження над голівками, що вінчають верхи церков, дають помітити, що, в Підвисокому голівки зовсім не має й стовбур хреста заходить просто в вершину верху; в Кульчицях маємо маленьку голівку, але без лихтарні, теж саме бачимо на бокових верхах в Дрогобичі, Кутах Золоч., Турці Сер., Утішкові. В останніх всіх під голівкою обов'язково знаходимо й лихтарню.

Тепер нам ще лишається розглянути форми верхів.

Тут до речі буде звернути у вагу на т. 33, де зрисовано Верхрату з малюнка кінця XVII в. Сей дуже цінний малюнок показує нам, що опуклі з одливами гонтові верхи, круглі віконця³⁾, шоломоподібна з перехватом форма голівки на лихтарні вже були вироблені в XVII в. Голівки подібні до Верхратської ми бачимо на табл. 1, 7, 9, 18, 19, 20, 28, 30, 36. З огляду на те, що такі голівки з'являються з одного боку на таких архаїчно простолінійних верхах як на табл. 9, 18, 19, 20, а з другого боку на верхратській церкві верх ще лиш лехко хвилястий, можна думати, що самі верхи стали наслідувати такої форми голівок⁴⁾ вже пізніш — в XVIII в.

Дуже цікавими здаються нам перекриття бабинця й вівтаря ц. в Чорткові (таб. 14) — характерні для наших барокових будинків та синагог.

На галицьких церквах, коли судити по рисунках Лушпинського, верхи рідко бувають простими по формі й рідко безпосередньо вкривають зруб стін;⁵⁾ частіш вони складні по формах, розбиті на ряд четвериків

¹⁾ Також Топільниця й Волосянка (В. Шебаківський „Церкви на Бойк.“) та Туре (Його-ж. „Архт. у ріж. нар.“). Один раз зустрічається й на російській Україні в м. Ушомирі, Житомир. пов. (моя збірка фотографій).

²⁾ Пор. ц. п. в Яківцях (В. Шебаковський „Церк. на Бойк.“ р. 14), Княздворі (Його ж „Арх. у ріж. нар.“ рис. 203), Ізясуполі (Грабарь op. cit. ст. 367).

³⁾ Порів. Цішки й др.

⁴⁾ Див. табл. 1, 14, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 34, 36.

⁵⁾ Табл. 13, 18, що може бути й архаїчною рисою і результатом скорого та дешевого хоч і дуже пізнього ремонту.

та восьмиріків з заламами. Число четвериків (чи восьмиріків) хитається між 0 та 5. Розвинутих складних верхів на галицьких церквах буває то один¹⁾ то три²⁾, зрідка два³⁾.

По формах верхи розпадаються на такі групи: двосхилі (Долина) комбінація двосхилих з трьохсхилими (Гавловичі) чи трьохсхилих, з чотирьохсхилими,⁴⁾ чотирьохсхилих прогнуті,⁵⁾ восьмисхилі,⁶⁾ шоломоподібні чи цибулясті⁷⁾, банасті⁸⁾. Останні три типи верхів, звичайно, комбінуються з восьмигранниками, але зрідка їх садять і на чотиригранники (таб. 30). На сьому й закінчило наш розгляд альбому Лушпинського.

Разібане нами видання Львівського Національного Музею — перший випуск з задуманої й підготовленої до друку серії наукових публікацій. В 1922 р. музей має на меті: 1) Викінчити друк «Альбому орнаментів і мініатюр 15-18 в.». 2) Видрукувати «Опис рукописов 15—18 в.». 3) Надрукувати «Повну бібліографію галицьких стародруків 1573—1800 р.». Бажаємо повного успіху Музею в його корисній роботі й нетерпляче чекаємо виходу в світ перелічених праць.

С. Таранушенко.

М. Ньюбигин. Современная география. Перевод с английского под редакцией и с примечаниями проф. Г. Н. Танфильева. — Ви-во «Матезис», ст. 1—224, 16⁰. Одеса, 1923 р.

Минули вже часи, коли на географію дивились, як на другорядну науку, не знаючи, куди її віднести: чи до наук природописних, чи до наук гуманітарних. Нині географія цілком увільнилася від опіки філологів, позбавилася свого описового характеру й вилілася в самостійну науку, що об'єктом свого вивчення має географічний ландшафт, або ту суму складних взаємовідносин, що відбуваються між 4-ма сферами землі (літо-гідро-атмо-біосфера).

Сучасна географія збагачується матеріалами, які дають їй інші науки, але ті матеріали вона розглядає з своєї власної точки погляду, використовує й синтезує їх своїми власними методами. Отже, географія є центральна синтетично-об'єднуюча наука, що все більш і більш розгортається, як велика єдність, в утворенні якої беруть участь усі науки. Таке значіння географії розуміють всі наші кращі педагоги, що в основу всієї освітньої праці в трудшолі кладуть краєзнавство.

Тому як-раз своєчасно Одеське видавництво «Матезис» випустило книжку М. Ньюбігіна «Современная география», в якій стисло й для всіх зрозуміло намічаються ті головніші напрямки, по яких найбільш енергійно йде в сучасний мент географічне дослідження, звертаючи особливу увагу на ті питання, які не досить широко й всебічно освітлюються в підручниках.

Питання, що розглядаються в книзі, здебільшого належать до фізичної географії, економічна ж географія, що зараз методологічно розроблюється в межах ССРР, на жаль, в книзі зачіпається лише частково. Початки сучасної географії, рел'єф поверхні й процеси розмивання, лід та його робота, підсоння й погода, основи географії рослин, розподіл тваринного життя, культурні рослини й свійські тварини, раси Європи та їх походження, розподіл мінеральних багатств і розміщення промисловості й міст, — це ті питання, що розглядаються в книзі. Де-які примітки й доповнення редактора, що-до території Росії й України, збільшують інтерес до книжки.

¹⁾ Табл. 4,8,9,12,21,29,30.

²⁾ Табл. 7,16,22,26,27,31,34.

³⁾ Табл. 19, 8 Найпевніш сучасний вигляд — результат переробок.

⁴⁾ Табл. 5,6,8,9,10,19,20,29,39.

⁵⁾ Табл. 3,16,20.

⁶⁾ 32,34.

⁷⁾ Табл. 1,7,14,21,22,24,26,27,34.

⁸⁾ Табл. 4,12.

В кінці книги додано список головнішої географічної літератури як на закордонних, так і на російській мові. Зазначивши 23 назви різної географічної літератури російською мовою, редактор приводить лише стару літературу, що вийшла до 1916 року. З нової післяреволюційної географічної літератури зазначено лише одну працю самого редактора рецензуємої книги, проф. Г. Танфильєва—«Очерк географии и истории главнейших культурных растений. Одесса, 1922 г.» Невже проф. Г. Танфильєву не відома та численна й цікава географічна література, особливо в галузі економічної географії, що вийшла після 1917 року в Росії й на Україні? Чи, може, на його думку, вся та література, окрім його власної праці, нічого не варта? Шкода, бо вийшло багато цікавого й оригінального.

Книжку М. Ньюбігіна варто перекласти й українською мовою, додавши, на підставі перегляду нової географічно-економічної літератури, й огляд питань економічної географії.

К. Дубиак.

Український Зоологічний Журнал. Бюлетень зоологічної Секції. ВУАН. 1923, ч. 2, ст. 1—16, in 80. Київ, 1923 р.

Після двохрічної перерви знову вийшло 2-е число «Українського Зоологічного Журналу», що раніш видавався Зоологічною Секцією Українського Наукового Т-ва, а нині—Зоологічною Секцією Всеукраїнської Академії Наук.

Починається журнал цікавою статтею С. Паночіні «До питання про усталення української природничої таксономії», що порушує гостре питання невиразності й неусталеності української природничої термінології. Автор спиняється лише на чотирьох головніших термінах, якими послуговуються природники для розміщення особин органічного світу по щаблях родовідної драбини: *ordo*, *familia*, *genus* і *species*. Як цілком слушно зауважує автор, в наших термінологічних працях помічається «гостро підкреслена тенденція одноманітності у відношенні до взятих чотирьох термінів: ряд (*ordo*), родина (*familia*), рідня (*genus*) і, нарешті, рід (*species*). Це незручно й для природників не українців, що працюють на полі української науки, й, нігде правди діти, для самих—таки українців. Певне кожен погодиться, що треба завжди напружувати увагу, щоб замість слова «родина» не вжити слова «рідня» й навпаки.

З свого боку, С. Паночіні пропонує вживати терміни: ряд (*ordo*), сімейство (*familia*), рід (*genus*), вид (*species*). Зазначені терміни не вносять плутанини своєю одноманітністю й знаходять цілковите підтвердження як в літературі, так і в народній мові. На мою думку, лише краще замість терміну «сімейство» (*familia*), що вживається у Котляревського й Верхратського (сімейство) і є безумовним москалізмом, вживати слово «фамілія», що широко росповсюджене в народі, як один з прикладів латинізмів, засвоєних українською мовою.

Далі в журналі уміщено статті М. Шарлеманя «Сокіл мандрівний (*Falco peregrinus* Tunst) на Київщині», Т. Добржанського «Замітка про географічне поширення де-яких цікад», М. Шарлеманя «Водяні жаби України», С. Снігиревського «Список птахів, які спостерігалися на островах Сиваша-Петрівка й Узган-Тугай з 13 по 15 травня 1922 р.»

Далі—дрібні замітки, хроніка, рецензії й список де-якої нової зоологічної літератури.

Все—матеріал свіжий, цікавий. Редагує журнал М. Шарлемань, який зумів навіть на 16 сторінках надати журналу строго витриманого змістовного вигляду.

К. Дубиак.

Цішка Гартны. Песня Прадмы і змагання. Видання науково-літер. відділу Комісаріату Освіты БССР. Берлін. 1922, in 8^о, стор. 102.

Цішка Гартны. На дзень п'ятнаццацехгадоваго юбілею яго літаратурнае праці. Автобіографія, критичний нарис, присвяти й вибрані місця з творів. Вид. Інституту Білорус. Культури. Мінськ, 1923 р., ст. 74, in 8.

В грудні місяці цього року Радянська Білорусь врочисто шанувала свого найпершого пролетарського поета Цішку Гартного. У збірнику виданому Інститутом Білоруської Культури в передмові написано так: «Протягом п'ятнадцяти років шановний ювіляр працював не покладаючи рук на ниві відродження білоруської культури. Він перший співець білоруських працюючих мас. До нього першого з'явилась білоруська пролетарська муза й диктувала співцеві-гарбареві натхненні пісні про гарбарів, ковалів, женців, диктувала кличі боротьби з класою багатіях за краще життя робітників і селян... Його стиль віддає крицевим гартом міцних мозолястих рук, що звикли до праці».

Цішка Гартны, дитина селянських злиднів, що пройшов через ремісництво до петербурзької фабрики, став співцем працюючої класи білоруською мовою ще в той час, коли тільки віра давала стимул до творчості, бо реальне життя, як та мати в його поемі «Паэт, маці і муза» висилало тільки на боротьбу за шматок хліба: «Пайдзі й зарабі хоць ашчадны мядзьяк», бо Гартны був сином того народу, що

...бяз імні—прыблудаю со сьвету

Нібы знарок прысудны меуса толькі жыць,
Каб працай цяжкою магнатаву плянэту
Крывёй каб чорною і потам чорним багаціць.

(Вірш «БССР, стор. 99).

І ось той працюючий нарід, що «ёсць уладар зямлі свое радзімы», що примушений був «гвалтоўной сілаю» губити свої сили, тепер з приходом революції

...разрухаўся вагромністаю гушчай,

У бакі хільнуу—і крепкі укол парвау ланцуг,
І нібы вечер бурны у вечанаю пушчай.

Ім стау абурваць вызваленны дух.

І той підйом закінчується врешті тим, що символістично поет малює:

Над шляхам узьнёс сваімы працоўнік белорускі,
Айчине вольнай назву—ім'я БЭ, СЭ, СЭ, РЭ.

До Цішки Гартного, який з 1905 р. приймає участь у класовій борні в рядах партії, підходить образ того комунара, що у його—

Ў задуме, у клопатнасьці твар,
Ў вачу празрыстыя погляды;
За волю у бойках без спагады
Істоту выліу камунар.

(«Камунар» стор. 84.)

Коли ми проглянемо його книжку «Песньні праці і змаганьня», то побачимо, що Гартны поет боротьби й праці бо «сьветлазорная муза змаганьня яго думкі ксабе нахіліла». У нього, як у нашого Франка, часто зустрічаються такі рядки, де бує захват праці:

Дружна з ахвотай
Гэй за работу,
Брацця, скарэй!

(«Дружна», стор. 39)

або ще:

Я здружыўся с трудом,
Я у ём рос, я у ём крэп;
Запрацованы хлеб
Люблю мець за сталом.

Не хачу, ня прывык
 Склаушы рукі хадзіць:
 Я гарбар—працаўнік,
 Я жыву—каб робіць;

(стор. 11).

або заклик на боротьбу за волю:

Непадатны
 Поўны гарту
 У жыцці з роду,
 За свабоду
 Ё бой упарти
 Ё бой астатні
 Незьвярэдна
 Ідзі парэднім.

(«Будзь парэднім» стор. 37).

Відроджэння білоруськаго працуючаго люду, культурні сили якого за час прымусенай мовчанкі з рэвалюцыёю разгорнулісь, Гартны сімвалізуе сіячем:

За зіму ўспрэвшая зямля.
 Табе аддасць за працу многа!
 Ёставай, сявец! Няхай сяюня
 Ня будзе пуста і убога.

(«Сявец», стор. 7).

Цішка Гартны поет рэаліст, што не дае вышуканай формы віршу, з рымамі не разробленымі, але зате змест праці й боротьбы своею шырстцю заступае собою тэ вимоги, які ставіць чытач шырокай культуры. Зате вон зразумеішы і бліжчый масовому білоруському чытачэві, бо він—луна доби. Він дае немудрымі словамі карціны тэі вайкоў праці гарбаря, коваля, копача ровів і т. д. з оточенням, з побутовымі дэталямі й у тому ризумінні він усюды може знайці шчирога чытача, што захотів би довідатись про жытця-буття працуючой й батрацкой частіны Білорусі. Мотивы фабрык і заводів іще чужы білоруській поезіі, але зате галузі праці дрібнога кустаря ўже знайшлі ще до рэвалюціі в асобі Гартнаго свайого співця. Малюнкы праці гарбаря на доўго залишаються в пам'яті:

Дзёгаць і лой мае рукі раз'елі
 Шчочкі ў гразі і ў духоце шчарнелі
 Краска зав'яла,
 Шчасце пропала,—
 Скура забрала...

(стор. 9).

І все такі цей тяжкий малюнок поет гарбар закінчуе бадьорим і свіжим акордом, што не дозволяє працьовникові хилити голову:

Я працую ад сіл,
 Бо труд вельмі мне міл—
 А за працай пая.
 Я гарбар малады,
 Я в'ясёлі ўсегды,
 Бо я шчасць кую.

(стр. 12).

А ось ще малюнок, де на тлі білоруськой прыроды й побуту, змалювано працуючаго копача ровів на тих болотах, які треба осушувати щоб можна было землю повернути на користь.

Я ўсё жыццё свое, дзень у дзень, год у год
Землю цяжкай лапатай капаю, як крот,
Век под сонцем й дожджам гну пакутную сьпіну,
Раскідаючы глыбамі торфу і гліну,
Ліпкі глей, бы смалу, ды цэзарнейшы жвыр,
Я праводжу канавы у доўжкі і ўшыр,
Нібы стушыскамі землю абвясваю ўкрут.
І дарогу гранічу і луг...

І далі:

Шмат, ой, шмат я са сьвету балашаў так зьвеў.
І багата вады праз равы прапусьціў
А у ваду тую шмат я крыві свае вліў,
Ды з гарачым сваім яе потам зьмяшаў.

(«Песьня грабара» стор. 15).

Твори останнього часу поета носяць на собі вже сліды й більшої технічної досконалості. Зустрічаються навіть асонуючі, а то й повні трьохскладові рими з цікавою метафоричною будовою.

Для того, щоб бути більш приступним масам робітничим, поет, очевидно, свідомо не йде за широкою образністю поезії останнього часу, але вже будову розміру Гартны почав потрохи реформувати:

Ліецца пах жывого в о д а р а
І п'е яго касец згарачаны,
Якого ходзяць рукі х о д а р а м
Для працы цяжкай прызначаны.

(«За працаю», стор. 24).

В наведеному уривкові почувуються впливи більш менш сучасної будови віршу, де повна асонуюча рима «водара—ходарам» говорить сама за себе.

Треба побажати поетові Гартному дальшого розвитку й поступу на ніві творення духовної поживи для пролетаріату так, як йому побажав кращий сучасний поет Білорусі Янко Купала в ювілейному збірникові:

Гей, ляці, саколе далей
Па-над буйнай Беларусай,
Не спыняйся у векаў далі
І ня гніся, як ія гнууся.

Вал. Полішук.

Цішка Гартны. На дзень пятнацца цёхгадоваго юбілею яго літаратурнай працы. 1908—1923. Аўтабіяграфія, крытычны нарыс, пасьвячэнні і выбраныя яго творы. Выданьня Інстытуту Беларускае Культуры. Менск, 1923

Чепурненька книжка. Пачинаецца невеликою, але досить змістовною передмовою від Інстытуту Білоруськоі Культуры. В цій книзі сконцентовано багато матеріалу: кращі пролетарські поезіі поета (Песьні Гарбара), стаття про творчість Цішка Гартного. Цішка Гартного сам робітник і його вірші революційного періоду одбывають перемогу пролетаріату, дореволюційні—прыйняті сумним настроєм. Характерний вірш «Да Нёмна».

Починаецца:

Ех ты, Нёман-рака,
Ці ты думаў, ці сьніў,
Як сьлязу мужыка
Ў свае воды ловіў...

Інші твори, напр., «Абразок», напісаны під впливом російських пейзажистів. Але після 17 року Цішка Гартны найшов себе, тоді в нього з'явилися поезіі «Червонаармейцы», «Попстаньне» й інші. Й більшість віршів напісано під народню пісню й напісано вдало.

А є й такі вірші, як «Не паеду». Цей вірш так яскраво відбиває фізіономію автора, що досить його прочитати, щоб мати уявлення про Цішку Гартны. Він говорить, що

Не поеду я ў чужыну,
Краю раднага ня кіну...
бо він:

Сірацінай я радзіўся,
З працей цяжкаю здрадніўся,
Дык жыццё ўсе напрацую
на краіну дарагую.

Де його країна? То та трудяща Білорусія, що була пригнічена владою царизму? Без сумніву, Цішка Гартны не тільки велика сила в білоруській літературі—він цінний тою громадською роботою, яку він провадить своїми творами.

Його лірика глибока й проста. І в цім її краса.

Один тільки вірш врізується дисонансом—«Не жартуй». Це звичайний романс. «Очевидно, ювілейна комісія хотіла показати творчість поета з усіх боків. Уміщено уривок з відомого роману ювіляра—«Соки Цаліны».

Вітаємо й ми письменника й чекаємо від нього нових творів, що будуть внесками у всесвітню комуністичну культуру й організують трудящих білорусів.

В. В. ній.

Жовтневий збірник пан футуристів Ви-во. Гольфштром. Київ. 1923.

Футуристи... «невизнані коханці Жовтневої революції», як їх колись визначив один критик, знов демонструють свою безнадійно-причепливу закоханість... і не без де-яких решток старої темпераментности.

Але рецедив люмпен-інтелігентського роману починається знов. з непевними надіями на поспіх. На обкладинці збірника так позасвідомо «символістично» закреслено пан футуристів жовтневим збірником Ознака погана!

До того ж лідер панфутів—Семенко Михайль бере участь виключно в утворенню «гасел». Гасла річ поважна, але, оскільки нам відомо, кличу «пролетарі всіх країн...» кинуте не пан (чи не «пан»)-футами і в мистецтві.

До світогляду самих «футів» має відношення, здається, тільки націоналістична трактовка інтернаціоналістичної проблеми: живе шоста річниця визволення нації.

Згідно традиції, всі гасла зредаговані в найабстрактніших висловах: машина жовтня, сурма юрм, на океанах напишемо etc.

Нащо потрібне утворювати для такого відповідального жанру, як плакат, гасло стертих штампів—шановні автори, мабуть, не розуміють і самі.

Половину збірки зайнято під матеріал, що, не зворушуючи художнього почуття, не викликає в читата й агітаційного хвилювання.

Класичним по шаблонності є початок книжки (жовтневий плакат А):

Поломінне слово «Жовтень»
— кратер вулкану Революції.

Мимоволі згадується вираз Леніна на адресу тих, хто все поминав його та Жовтень:

«Товарищи! Не говорите глупостей».

Взагалі на першу половину збірника треба дивитись, як на урочистий відчит панфунтів у тому, що ними складено іспиту з політграмоти...

Важно було вивчити перш і літери
червоної азбуки:
пролетарі...»

(Ярошенко).

Абетка—річ для де-якого корисна, але для інших мало цікава.
Крім абетки, в панфутів стрізаються й такі, специфічні для них—вирази як:

Плював я на волю,
Нехай тепер експрес проскаче!
Повзе, неначе мука,
Гнів...

Але без «вибриків» панфуту загубили б своє обличчя. В цій збірці ексцесів дуже мало порівнюючи. Вона взагалі трохи педантична, як ціркові вправи.

З цих вправ треба відокремити цікаво виконаний етюд Бажана—«Сурма юрм»:

На бій набий набій..
Гуркотом, гаком гук...

Енергійні, витримані алітерації! Правда, «наш бог бег» було вже в Маяковського. Цілком відокремлюється од загального тла творчість Миколи Терещенка та Гео Шкурупія.

Гео Шкурупія можна читати зацікавлюючись. Інтересно, що він засвоїв собі форму балади, в відділі під гаслом—«Революцію в побут», відділі, може, найкращому в збірці.

Здається, така форма природньо відповідає сучасному чи вчорашньому романтизованому побуту.

Є й така можливість—просто з легкої руки тов. Тіхонова балада в моді. У всякому разі запитати:

Хіба революції не може бути в серці!..
Хіба в коханні жовтня бути не може?..

дуже мило й непідроблено оригінально.

Чудове гасло для... «женвідділу», хоч сюжет «жовтневого роману» запозичено з... Біблії: там Юдиф убиває Олоферна, а тут дівчина гайдамаку, однаково «солодкою вишнею всмішки» зваблюючи.

Терещенко холодніший і розумовіший. Він утворює спец-поезію—лабораторії:

Пахніть, рози,
у недрах сахарози.

Цей приклад з'ялюструє між іншим засмічення російськими виразами панфутського лексикону. Терещенко оспівує паровий концерт заводу, нелюдський голос заводських машин з певністю безпосереднього вражіння і з сірою холодністю обсерватора!

Хай живе професія на поезію і геть поезію, як професію?! Добре! Поема чи теж балада про кулі Цень Цаня, що

Прийшов з небесного Китаю,
а вмер земним робітником..
Ніхто про його не згадає,
хіба що я своїм рядком...

зворушує й робить певне вражіння.

Мушу констатувати перехід у найсвіжіших з панфутів до безпосередності світопереїмання й конкретизації мови, цілком згідно з твердженнями, які мав нагоду висловити на сторінках Ч. Ш. (ч. 8). Думаю, така еволюція буде їхнім поетичним зростанням—по-над вузькі межі панфутуризму.

М. Доленго.

Озимна. Альманах трьох. Євген Маланюк, Михайло Селегій. Михайло Осика. В-во «Веселка». Каліш. 1923 р.

Свого роду екзотика. Українська емігранська літературна молодь. Річ дивна, але є ще, крім вельмишановної громади з олесівської «Перезви», й така, що шукає чогось, чимсь живе, має властиву молоді потенціальну революційність. Альманах неховає своєї ідеології, поки-що-запозиченої в батьків:

Де ж знайти нам за тебе кращу,
Серцем повним тобою вщерть.

(Маланюк).

Утворена Шевченком і скористована українською буржуазією еротична символіка Нації виявляється іноді гостро, хоч і не так настирливо, як, напр., у загальновідомих віршах Олеся.

Характерна з цього погляду посьвята «Жанні д'Арк України» якійсь — Христині Скачківській.

«О, Ти! Пречудно моя Вкраїно» — взиває поет Осика, друкуючи окремо. кожне слово і оздоблюючи рясно свої твори двокрапками та рисочками.

Як раз у його ця національна символіка досягає містичної чи паталогічної виразності:

Мое Серце — Брати..

або:

Брехня
Корінь
— догризає.

або:

Нащо нігті
серце —
— рвуть?
— Свої! Свої!

Цеб-то автор хоче висловити трагічну не тільки для України протилежність між національною єдністю та соціальними розходженнями. Цікаві ті художні засоби, що ними він хоче досягти вищезазначеної мети. Осика песиміст:

Чорна Роспука:
Всему прокляття!

Песимізм, як це доводить проф. Овсяніко-Куліковський в одній статті, є постійно звязаним з певним естетичним стилем т. з. схематизмом. На Україні цей стиль був запроваджений (після Сологуба, здається...) Як. Савченком. Широкий публіці кинулися в вічі з усіх осібностей стилю великі літери. Великолітерністю широко користується Осика. Взагалі не одмовляючись од песимістичного схематизму поет насичає стиль майже істеричним експресіонізмом. Він футризує схематичну символіку, як це став робити Як. Савченко, але може з цікавішими наслідками. Впливи на Осиці помітні дуже. Є од Тичини — крапки, Марія, ще де-що, є, безсумнівно, од Як. Савченка, великолітерність уже згадана й взагалі реторичність, є де-які під-футуристичні подробиці і є наприкінці авто-впливи власних вигадок: над-сяйво, всеосанно, але по всьому є ще-яксь суто-осиківська єдність, що примушує спинятись на окремих місцях ідеологічно ворожої поезії з певною увагою.

Повна протилежність Осиці є в Є. Маланюка. Він (Маланюк) супокійний, стриманий, споріднений і духом і впливом з Мамксимом Рильським, поет; Маланюк не позбавлений хисту. Його трохи реторичний requiem: «Держава Жовтня» робить враження урочистої панахиди.

Блищить останній маєстат
Презацного спокою смерти,
Під ним так солодко померти:
Заплющить очі і уста.

Пишайсь, слабкий від давніх спек,
Пануй, мій Золотий Гетьмане,
Ясновельможний Жовтне, Пане,—
Тобі останній мій респект.

Отаким останнім респектом до золотої, осінньої краси вміраючого світу і є поезії Маланюка. Поет твердо знає й каже жовтому жовтневі:

Сльозами ж золота прорывають
І вирве булаву держави
Від тебе чорний Листопад.

У третього автора Михайла Селегія власної художньої фізіономії не спостерігаєш. Починає він свої сторінки з не совсім вдалої модернізації олесівських косарів:

Голі,
Босі
Перебрали в руки коси.

А закінчує сумним запитанням:

Які ж ми нині заповіти
На цвинтарищі нашому zostавим?..

«Заповітів» там, аж забагато, тільки все мертві, а ось по емігранських цвинтарях починає зростати молода трава. Це трохи цікавіш, од заповітів Життя!

Щепицький.

П. Темченко. Єрусалимська благодать. Три оповідання. Бібліотека селянина. Серія красного письменства за редакцією С. Пилипенка № 3. Головополітосвіта. Вид-во «Шлях Освіти» при НКО УСРР. Харк. 1923. 33 стор. in 8°, т. 5.000 прим.

Колись були письменники, що здобували собі славу на сюжетах з життя ченців і попів (Лесков, Єлеонський, Капельгородський і инш.). Але рідко вони піднімалися вище над іронію, рідко боролися в корні з цими паростками релігійного туману й затурканості.

Тільки зараз де-хто наслідився виступити відверто, зі смілим осудом цих негативних явищ в художніх творах.

З-серед плужан це амплу взяв на себе поки-що один Темченко.

Він за основу бере народній побут в його релігійних виявленнях, нерідко комичних. От, наприклад, типовий образ, кума Омелька, що сховався, продавши одну пару волів, до гробу господнього, привіз відтіля червивої води («Єрусалимська благодать») й хоче нею охрестити дитя безбожного сина Грицька. Останній уміє критично поставитися до самовозгорання свічок, до біблійних протирч, іконок, поважаючи науку й техніку. Цим він попереджає багато лиха, хоч наживає в батькові ворога. Іноді нещастя приходить і зовні, теж від побожних людей. Церковний староста, старий Чміль, обкрадає до нитки вночі бідака Пилипа Куксу з дітьми, забравши пару коней, хліб, корову. А потім дарує йому телятка, дає грошей під процент. Це так святі та божі роблять! Історія виложена в реальних тонах. Але почувається у автора місцями гола тенденційність, що порушує художність.

В оповіданні «П'ятниця» (за Гл. Успенським) даний прекрасний малюночок забобонного святкування бабами одної п'ятинки, всупереч бажанню голови, аж доки та їх цілком не обшахрала (нею був переодянений п'яничка Лавра).

Селянських читачів (книжечка близька їм побутовими описами) цілком задовольнить.

І. Капустянський.

М. Івченко. Горіли степи. Оповідання. Бібліотека селянина Серія красного письменства. За редакцією С. Пилипенка. № 8. Головополітосвіта. Вид-во «Шлях Освіти» при НКОсвіти УСРР, Х. 1923, 41 с., in 8^о, т. 5000 прим.

Головною рисою творчости новітніх письменників є те, що вони відбивають побут революційного часу. Були менти, що до цього не тягло. Новелька фіксувала якесь вражіння, вірш агітував, закликав до борні; але минулися пожежі й бурі, стихло все, життя пішло повною й спокійною течією. З'явилася змога скупчити думку на пережитому й змалювати його художньо.

Т. Івченко не одну таку спробу вже дав раніше. Сюжет його нового твору перенесений в оточення німецької колонії. Старі Вільгельм і Гретхен переживають господарчу ідилію, кохаються в новонародженім теляті, в саді, мріють про батьківщину, куди, вони повернуться багатими...

Та не так сталося. Вихор революції понижив їх мрії. Забрали землю, спалили збіжжя. Син Йоган тікає до білих: він не може не захищати свого добробуту. Зате серце молодій Марти приклонилося до наймита Гордія, що втікає до червоних, забувши думки про щастя, зі Стефаном, який десь учився на пастора, а вивчився на комуніста...

Широкі хвилі степів гармонують з розмахом величного руху й дають суцільне вражіння від складних переживань і ментів сучасности, що наповнюють душі молоді новим змістом, спустошуючи старий до повного заніміння.

І. Сенченко. На весні. Шість малюнків. (З творів спілки селянських письменників «Плуг»). Бібліотека селянина. Серія красного письменства за редакцією С. Пилипенка. № 5, Головополітосвіта. Вид-во «Шлях Освіти» при Навкомосвіті УСРР, Харк., 1923 р., 45 с., in 8^о, т. 5000 прим.

Мало в красному письменстві є з'явищ, що щиро можна було б їх привітати, які з'єднують у собі все, що потрібне для художнього твору. І. Сенченко недавно почав писати, але встиг виявити себе ніжним ліриком у прозових нарисах із сільського життя, переважно («Ярема». «Кавун» і ин.) прихильником жовтневих здобутків, тонким знавцем сільського побуту й настроїв. У дану збілочку увійшли нариси «На весні», де своєрідно переплетені малюнки воскреслої природи й кохання. Петрусь, син багатого «папаші», кохає Лукерю, доньку шарпака-плотника. Та не годиться це майбутньому власнику парового млина. І Петро підло пориває з дівчиною, йде до продажно́ї Вусті. Побіжно вдалі мазки з «миколаєвських» дівчат, класові протиріччя на селі, все в бадьорих, іноді насмішкуватих тонах. Трохи тоскно «В-осени», при згадках за минуле («Чабан»). Сумом пройняте оповідання «Хуга». Бідна хата, старенька мати помірає, донька хоронить її й лишається самотньою, йде на службу до маєтку. Молоді мрії, потяг до освіти й неправда людська з'єднують тут селянську молодь. Для них управитель, хоч і в новій формовці, є ворогом. І те, що він сплюндрував дівочу честь не в одній з робітниць, і його компанія з буржуями,—все це припадає на око молодим просвітянам. Вони знайдуть шлях до борні.

«Марійка», героїня оповідання її імені, свідомо на боці червоних, проти бандітів з куркульні, хоч вони й перемогли й сплямували її. Вона вступає в збройні ряди будьоновців, і не одна вона душею з ними.

Герой нариса «Дмитро» теж воює за землю з білими, покинувши матір, коханку Настю.

В «Серед степу» виводиться спроба колективної обробки куркульської ниви.

В цьому почувається ліра й художність, душевність і добре знання побуту.

Книжки, надіслані до редакції.

Гайнріх Гайне. Сатира та інші політичні поезії. Переклад Д. Загула. Бібліотека „Книгоспілки“, серія гумору й сатири, ч. 5. Харків—Київ, 1923 р., 80, ст. 64.

Василь Атаманюк. Нова єврейська поезія. Антологія. Вид-чтво „Друкар“, Київ, 1923, 80, ст. 34.

Петро Панч. Там, де верби над ставом. Повесть. (Із творів спілки письменників „Плуг“). Бібліотека Селянина, серія красного письменства, за редакцією С. Пилипенка. № 1. Головополітосвіта В-цтво „Шлях Освіти“ при Наркомосвіті УСРР, Харків, 1923, 80, стор. 7.

Петро Панч. Гнізда старі (Із творів сел. письмен. „Плуг“). В-цтво „Шлях Освіти“, Бібл. Селянина, № 4, за ред. С. Пилипенка. Харків, 1923, 80, стор. 24.

Петро Панч Бій преподобний. Оповідання (Із творів сел. письм. „Плуг“, за ред. С. Пилипенка). В-цтво „Шлях Освіти“, № 10, Харків, 1923, 80, стор. 16.

И. Малышев. Проект школи рабочей молодежи мукомольного производства. Изд. „Путь Просв.“, Харків, 1923, 80, стор. 14.

Карленко — Карий. Лиха іскра. Драматична поема в 5-ти діях і 2-ох одмінах. По постанові Вищої Репертуарної Ради Головополітосвіти НКО п'єса до вистави дозволяється. Кооперативне в-цтво „Рух“. Театральна бібл., ч. 7. Харків, 1924, 80, ст. 58, ціна 20 коп.

О. Синявський. Вчёмось писати. Початкова наука письма. 2-е поправлене видання. Науково-Педагогічним Комітетом Головоцвиуху НКО-УСРР допущено до вжитку в установах соціального виховання. Всеукр. Коопер. Книговидавниче й Торговельне Т-во „Книгоспілка“. Харків, 1923, стор. 84.

Г. В. Плеханов. Мистецтво й суспільне життя. Бібліот. „Книгоспілки“, серія критики й історії літератури, № 13. Всеукр. Кооп. Книговидавниче й торговельне вид-цтво „Книгоспілка“, Харків Київ, 1923, 80, ст. 64.

Вл. Гадзінський. Революційне движение в восточной Галиции (конец 1918 и начало 1919). Перевод с украинского. Госуд. Изд. Москва—Петроград, 80, ст. 98.

Шижка Гартны. На дзень пятнаццатогодовага юбілею яго літаратурнае працы (1908—1923) (Аўтабіяграфія, Крытычны нарыс, Пасвячаныя і Выбраныя творы). Выданьне Інстытуту Беларускае Культуры, Менск, 1923, 80, стор. 80. З портретом Шижки Гартнаго.

Беларускі Работніцка-селянскі Каляндар на 1924 год. (Зміст: Календарні відомості. Комуністична партія. С.-Г. відділ. Судові поради. Охорона здоровля. Ветеринарні поради. Справочний відділ. Література й мистецтво). Беларускае Кооперацыйна-видавничае товариства „Савецкая Беларусь“. Менск, 1924, стор. 106+V.

Василь Бобинський. Ніч кохання. Сонети. 1923. Видавництво „Молочний Шлях“, Львів, 1923, 160, стор. 16. Обкладинка роботи Роберта Лісовського.

М. Ірчан. Дванадцять. Драма в 5-х діях з життя повстанчої ватаги в Східній Галичині в місяці жовтні—листопаді 1922 року. Накладом „Українських Робітничих Вістей“, Вінніпег, Ман. Канада, 1923, 80, ст. 112, ціна 50 центів. З портретом автора.

М. Ірчан. Безробітні. Драма в 3-х діях. Видавництво „Пролеткульт“, Вінніпег, Ман. Канада, 1923, 80, стор. 70. Ціна 50 центів.

В. Бражливий. В яру Чотири оповідання (Із творів спілки селянських письмен. „Плуг“). Бібліотека Селянина, серія красного письменства, за редакцією С. Пилипенка, № 12. Головополітосвіта, вид-во „Шлях Освіти“ при Наркомосвіті УСРР. Харків, 1924 стор. 50.

П. Мирний і І. Білик. Хиба ревуть воли, як ясла повні? Роман з народнього життя. Незмінений переклад з першого, женецького видання. Укр. народня бібліотека, Київ—Львів, 80, ст. 316.

Тарас Шевченко. Кобзарь. Повне народне видання з поясненнями й примітками Д-ра Василя Сімовича. Українське видавництво в Катеринославі заходами Євг. Вирового. Катеринослав—Кам'янець—Ляйпциг, 1921, стор. 431.

Богдан Лепкий. Начерк історії української літератури. Книжка 1 (до впадів татар). Галицька

накладня Якова Оренштайна в Коломиї (загальна бібліотека). Москва, Іван Соломчак. Рік?, 160, стор. 320. Ціна К. 2.20.

Богдан Лепкий. Начерк історії української літератури. Книжка II. Від нападів татар до Котляревського. Коломия, Галицька накладня. 160, стор. 272. Ціна вправі 1 к. 90 сот.

Михайло Грушевський. Історія української літератури. Том I (частини першої книга перша). Зміст: Вступ. Початки й розвій словесного мистецтва. Соціальна й культурна обстановка укр. творчості. Старші верстви укр. усної традиції. Словесність часів нового розселення й пізніших. Мотиви обрядової поезії. Література повістєва. Київ—Львів, 1923, стор. 360.

Михайло Грушевський. Історія української літератури. Том II (частини першої книжка друга). Книжна словесність київської доби. Оригінальне письменство XI—XII вв. Творчість XII—XIII вв. Слово о Полку Ігоревім Київ—Львів, 1923, стор. 232.

Михайло Грушевський. Історія української літератури. Том III (частини першої книга третя). Оригінальне письменство XII—XIII вв. (далі) Релігійна література XII—XIV вв. Галицько-Волинська доба. Галицька літопись. Повісті про татарчину. Повісті неозначеного часу. Молення Данила. „Слово Адама в аді до Лазаря“. або „Повість о Лазаревім воскресінню“. Моралістичні повісті. Церковна література Кінцеві замітки. Доповнення. Київ—Львів, 1923, стор. 295.

Михайло Возняк. Історія української літератури. Том I (до кінця XV віку). З 53 ілюстраціями. У Львові, 1920 Накладом т-ва „Просвіта“. Стор. 344

Михайло Возняк. Історія української літератури. Том II. (Віки XVI—XVIII). Перша частина. З 46 ілюстраціями. У Львові, 1921. Накладом т-ва „Просвіта“. Стор. 416.

Всеукраїнська Академія Наук. Записки Історико-фіологічного Відділу. За редакцією

Василя Дем'янчука. За головним редактуванням голови Відділу акад. Агатангела Кримського. Кн. II-III (1920—1922). Частина наукова, матеріали й замітки, критика й бібліографія, частина офіційальна. Київ, 1923, стор. 136.

Ученые записки. Отдел первый. Экспериментальная биология, выпуск первый. УССР Наркомпрос, Научн. К-т. Изд. „Пути Просвещения“. Харків, 1923, 80, ст. 280.

Вістник Сільсько-Господарської Науки С.-Г. Наукового Комітету України (при Наркомземі) № 5—7. Травень—липень. Київ, 1923.

Нова Культура, журнал культурного суспільного й політичного життя. Число 7 8. Львів, листопад—грудень, 1923. Рік видання перший. Голов. редакц. Ст. Рулик. Зміст. Статті: Л. Троцького, К. Маркса, А. Прийдешнього, В. Шопінського, В. Бобинського, М. Семенка, Ст. Літнього, Р. Ванера, В. Юна, Я. Савченка. Поезії й оповідання: Г. Михайличенка, В. Маяковського, М. Йогансена, І. Дніпровського, А. Барбіса. Портрети: Леніна, Троцького, Зізов'єва, Гната Михайличенка. Фотографічні групи письменників „Гарт і Плуг“.

Нова Громада, щотижн. загально-кооп. літ.-мистецьк. та економічно-наук. селянський журнал. Київ, видання „Вукопспілки“, ч. 12, 13—14.

Глобус, двохтижн. ілюстр. універс. журнал. Видає газета „Більшовик“ (Київ), ч. 3.

Знання, щотижн. популярн. науков. і громадськ. журн. Харків, видання „Господарство Донбасу“, ч. 12, 13, 14.

Молот, сатирично-гумористичний ілюстрований часопис, Нью-Йорк, рік 5-ий, ч. 17, 18, 19, 20, 22.

Музика, місячник музичної культури. Видає муз. т-во ім. Леонтовича в Києві, ч. 6—7.

Сільсько-Господарський Пролетар. Місячник. Орган Укрбюро Всеробітземлісу (Харків), ч. 8.

Земля і воля, орган укр. с.-д. партії, виходить щотижн. Львів.

Видавництво місячника „ЧЕРВОНІЙ ШЛЯХ“

ВИЙШЛИ З ДРУКУ І ПРОДАЮТЬСЯ:

1. **Х. Г. Раковський.** Союз соціалістичних радянських республік. Начерк (розійшлося).
2. **В. Поліщук.** Адигейський співець. Поема, ц. 25 к.
3. Проф. **С. Ю. Семковський.** Що таке марксизм. Начерк (розійшлося).
4. **Е. Берглер.** Фашизм. Начерк (розійшлося).
5. **М. О. Скрипник.** Історія пролетарської революції на Україні. Короткий начерк, ц. 50 к.
6. Проф. **С. Остапенко.** Вічний революціонер (Донбас). Начерк, ц. 20 к.
7. **Асп. А. Ковалівський.** Питання економічно-соціальної формули в літературі, ц. 25 к.
8. **Гн. Хоткевич.** Гуцульські образки.
9. **Х. Г. Раковський.** П'ять років Української Радянської влади (розійшлося).
10. **П. Капельгородський.** «Чарівна Сопілка». Дитяча п'єса (розійшлося).
11. **В. Чередниченко.** Артистка без ролів. П'єса в 3 актах.

ДРУКУЮТЬСЯ:

12. **Б. Антоненко-Давидович.** Лицарі «абсурду». П'єса на 4 дії.
13. **В. Коряк.** На літературному фронті перед VII жовтнем.
14. **М. Рильський.** Чумаки. Крізь бурю й сніг. Поеми.

ГОТУЮТЬСЯ ДО ДРУКУ:

15. Проф. **С. Ю. Семковський.** Конспект лекцій з історичного матеріалізму.
16. **Ол. Попів.** Сковорода, Шевченко, Франко, Леся Українка, Коцюбинський. Збірка критичних нарисів.
17. **М. Любченко.** Чотири роки української еміграції. Спроба історичного начерку.
18. **Ол. Досвітній.** Американці. Роман.
19. **Л. Троцький.** Література і Революція. Збірка статтів.

При Видавництві монополієне представництво на Україну Видавничого Товариства з обмеженою порукою „КОСМОС“—Берлін—Нью-Йорк.

**ГОЛОВНА КОНТОРА І СКЛАД
ВИДАНЬ**—Харків, пр. Свідомости (б. Мироносицький), № 1.

**КИЇВСЬКА КОНТОРА І СКЛАД
ВИДАНЬ**—Київ, вул. Комінтерна, № 8, книгарня.

РОЗДРІБНИЙ ПРОДАЖ ПО ВСІХ КНИГАРНЯХ.